

सिस्ने गाउँपालिकाको जलाधार संरक्षण तथा जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन, २०७६

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (१) बमोजिम गाउँकार्यपालिकाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन उपदफा (३) अनुसार सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

गाउँसभाबाट स्वीकृत मिति: २०७६/०९/१७

प्रस्तावना:

गाउँपालिका भित्रको भूमिगत वा भू-सतहमा रहेको जलस्रोतको समूचित उपयोग, संरक्षण, व्यवस्थापन र विकास गर्न एवं त्यस्तो उपयोगबाट हुने वातावरणीय एवं अन्य प्रकारका हानी नोक्सानीलाई रोकथाम गर्ने तथा जलस्रोतलाई प्रदुषण मुक्त राख्ने सम्बन्धमा कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनिय भएकोले, नेपालको संविधान बमोजिमको कार्य गर्ने गरि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरि सिस्ने गाउँपालिकाको गाउँ सभाले यो "जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन, २०७५" जारी गरेको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

- संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:-** (१) यस ऐनको नाम "सिस्ने गाउँपालिकाको जलस्रोत उपयोग सम्बन्धी ऐन २०७७" रहेको छ ।
- परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा:-
  - "जलस्रोत" भन्नाले सिस्ने गाउँपालिका भित्रको भू सतहमा वा भूमिगत वा अन्य जुनसुकै अवस्थामा रहेको पानी सम्झनु पर्छ ।
  - "अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्ति" भन्नाले जलस्रोतको उपयोग गर्न सिस्ने गाउँपालिकाबाट दफा ८ बमोजिम अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्ति वि संगठित संस्थालाई सम्झनुपर्छ ।
  - "उपभोक्ता संस्था" भन्नाले दफा ४ बमोजिम गठित जल उपभोक्ता संस्था सम्झनुपर्दछ ।
  - "सेवा शुल्क" भन्नाले अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्ति वा संगठित संस्थाले उपलब्ध गराएको जलस्रोत सम्बन्धीत सेवा उपयोग गर् वापत उपभोक्ताले बुझाउनु पर्ने शुल्क सम्झनुपर्छ ।
  - "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद-२

जलस्रोतको उपयोग सम्बन्धी व्यवस्था

३. **जलस्रोतको उपयोग:** (१) यस ऐन बमोजिम अनुमति पत्र प्राप्त नगरी कसैले पनि जलस्रोतको उपयोग गर्न पाउने छैन ।
- (२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहाय बमोजिम जलस्रोतको उपयोग गर्न अनुमति पत्र लिनु पर्ने छैन ।
- (क) आफ्नो निमित्त खानेपानी र अन्य घरेलु प्रयोगको लागि उपयोग गर्न,
- (ख) आफ्नो जग्गामा सिंचाई गर्न,
- (ग) घरेलु उद्योगको रूपमा पानीघट्ट वा पानीचक्की चलाउन,
- (घ) व्यक्तिगत रूपमा स्थानीय आवागमनको लागि डुङ्गाको प्रयोग गर्न,
- (ङ) जग्गाधनीले आफ्नो जग्गाभित्र मात्र सिमित रहेको जलस्रोत तोकिए बमोजिम उपयोग गर्न,
४. **जल उपभोक्ता संस्थाको गठन:** (१) सामुहिक लागको लागि संस्थागत रूपमा जलस्रोतको उपयोग गर्न चाहने व्यक्तिहरूले तोकिए बमोजिम जल उपभोक्ता संस्था गठन गर्न सक्ने छन् ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम गठन गरिएको जल उपभोक्ता संस्थालाई सिस्ने गाउँपालिका समक्ष तोकिए बमोजिम दर्ता गराउनु पर्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम दर्ता भएको जल उपभोक्ता संस्था अविच्छिन्न उत्तराधिकारवाला स्वसासित र संगठित संस्था हुनेछ ।
५. **जलस्रोत उपयोगको प्राथमिकता क्रम:** (१) सिस्ने गाउँपालिका भित्रको जलस्रोत उपयोग गर्दा साधारणतया देहाएको प्राथमिकता क्रम अनुसार गर्नु पर्नेछ ।
- (क) खानेपानी र घरेलु उपयोग,
- (ख) सिंचाई,
- (ग) पशुपालन तथा मत्स्यपालन जस्ता कृषिजन्य उपयोग,
- (घ) जलविद्युत
- (ङ) घरेलु उद्योग, औद्योगिक व्यवसाय तथा खानीजन्य उपयोग,
- (च) जल यातायात
- (छ) आमोद प्रमोद जन्य उपयोग,
- (ज) अन्य उपयोग
- (२) जलस्रोतको उपयोग गर्दा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा दफा १३ बमोजिम गठित समितिले उपदफा मा उल्लेखित प्राथमिकताक्रम बमोजिम उचित रूपमा उपयोग भए नभएको र अन्य आवश्यक जाँचबुझ समेत गरी सोको

आधारमा सम्बन्धीत जलस्रोतको उपयोग गर्न पाउने नपाउने वा कुन किसिमबाट उपयोग गर्न पाउने भन्ने कुराको निर्धारण गर्नेछ । यसरी निर्धारण गरेको कुरा सम्बन्धित सबैलाई मान्य हुनेछ ।

६. गाउँपालिकाले जलस्रोत उपयोग वा विकास गर्न सक्ने: (१) सिस्ने गाउँपालिका आफैले कुनै जलस्रोतको उपयोग वा विकास गर्नमा यस ऐनको कुनै कुराले बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।

(२) कसैले यस ऐन बमोजिम उपयोग गर्को जलस्रोत र सो सँग सम्बन्धित जग्गा, भवन, उपकरण, तथा संरचना व्यापक सार्वजनिक उपयोगका लागि सिस्ने गाउँपालिकाले आफुले लिई विकास गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम आफुले लिएको जलस्रोतको उपयोगिता सम्बन्धित जग्गा, भवन, उपकरण वा संरचना वापत गाउँपालिकाले स्वन्धित व्यक्तिलाई तोकिए बमोजिम क्षतिपूर्ति दिनेछ ।

(४) सिस्ने गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र अन्य व्यक्ति, निकाय वा संगठित संस्थाले उपयोग गरिरहेको जलस्रोतलाई निजहरुसँगको समन्वयमा पर्यटन व्यवसायलाई प्रवर्धन गर्न आवश्यक कार्ययोजना बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।

७. जलस्रोत विकासको परियोजना हस्तान्तरण गर्न सक्ने: (१) सिस्ने गाउँपालिकाले दफा ९ बमोजिम उपदफा

(१) र (२) बमोजिम विकास गरेको कुनै जलस्रोत सम्बन्धी परियोजनाको निर्माण समाप्त भैसकेपछि उपभोक्ता संस्थालाई आवश्यक शर्तहरु तोक्यो हस्तान्तरण गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम हस्तान्तरण गरिएको परियोजना उपरको स्वामित्व सम्बन्धि उपभोक्ता संस्थाको हुनेछ र यस ऐनको अधिनमा रहि आफुले अनुमतिपत्र प्राप्त गरे सरह सो परियोजनाको संचालन सम्बन्धित उपभोक्ता संस्थाले गर्नेछ ।

८. जलस्रोतको उपयोगको लागि करार गर्न सक्ने: यस ऐनमा जुसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि सिस्ने गाउँपालिकाले कुनै संगठित संस्था वा व्यक्ति सित प्रचलित कानूनको अधिनमा रहि करार गरी सोही करारमा उल्लेखित शर्तहरु बमोजिम कुनै जलस्रोतको विकास, उपयोग र सेवा विस्तार गर्न, गराउन सक्नेछ ।

परिच्छेद-३

अनुमतिपत्र सम्बन्धी व्यवस्था

९. अनुमति पत्रको व्यवस्था: (१) जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोग गर्न चाहने व्यक्ति वा संगठित संस्थाले सम्बन्धित विषयको आर्थिक, प्राविधिक र वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन तथा तोकिए बमोजिमका अन्य विवरणहरु खुलाई सिस्ने गाउँपालिकाको कार्यालय समक्ष अनुमतिपत्रको लागि दरखास्त दिनु पर्नेछ ।

तर जलस्रोतको सर्वेक्षणको अनुमतिपत्रको लागि दरखास्त दिँदा त्यस्तो अध्ययन प्रतिवेदन पेश आवश्यक पर्ने छैन ।

(२) उपदफा १ बमोजिम परेको दरखास्तमा गाउँपालिकाले तोक्यो दिएको अधिकारीले आवश्यक जाँचबुझ गरी गराई दरखास्त पर्को मितिले सामान्यतया जलस्रोत सर्वेक्षणको अनुमतिपत्रको हकमा ३० दिन भित्र र जलस्रोत

उपयोगको अनुमति पत्रको हकमा ९० दिनमा आवश्यक शर्तहरू तोकि दफा ५ को उपदफा १ मा उल्लेखित प्राथमिकताक्रम अनुसार दरखास्तवालालाई अनुमतिपत्र दिनु पर्नेछ ।

- (३) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोत उपयोग गरे वापत सिस्ने गाउँपालिकालाई तोकिए बमोजिमको दस्तुर वा बार्षिक शुल्क बुझाउनु पर्नेछ ।
- (४) अनुमति पत्र प्राप्त व्यक्तिले आफ्नो अनुमति पत्र विक्रि गर्न वा अन्य कुनै प्रकारले सकैलाई हस्तान्तरण गर्नु परेमा सिस्ने गाउँपालिकाबाट स्वीकृती लिनु पर्नेछ ।
- १०. जलविद्युतको लागि जलस्रोतको उपयोग:** दफा ६ मा जुनकै कुरा लेखिएको भएता पनि १ मेघावाट(१०० किलोवाट) क्षमताको जलविद्युत उत्पादन गर्नको लागि जलस्रोत सर्वेक्षण तथा उपयोग गर्ने अनुमतिपत्रको सम्बन्धमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
- ११. अनुमतिपत्र नविकरण गर्ने:** (१) यो ऐन बमोजिम जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको लागि दिइएको अनुमतिपत्रमा उल्लेखित अवधि समाप्त हुनु अगावै अर्को अवधिको लागि अनुमतिको नविकरण गर्नु पर्ने छ ।
- (२) जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको लागि दिइएको अनुमतिपत्रको नविकरण गराउदा तोकिए बमोजिम नविकरण दस्तुर लाग्नेछ ।
- १२. अनुमतिपत्र खारेज गर्न सकिने:** (१) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नयम विपरित कुनै काम गरेमा दफा १३ बमोजिम गठित समितिको सिफारिसमा तोकिएको अधिकारीले अवस्था तोकि त्यस्तो काममा आवश्यक सुधार गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम तोकिएको अवधिभित्र अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले आवश्यक सुधार नगरे त्यस्तो व्यक्तिले पाएको अनुमति पत्र खारेज गर्न सक्नेछ ।
- (३) उपदफा (२) बमोजिम अनुमतिपत्र खारेज गर्नु अघि सम्बन्धित अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिलाई आफ्नो सफाई पेश गर्ने मनसिव मौका दिनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४

स्थानीय जलस्रोत समिति सम्बन्धी व्यवस्था

- १३. स्थानीय जलस्रोत समितिको गठन:** (१) सिस्ने गाउँपालिका भित्र रहेको जलस्रोत उपयोगको आवश्यक अध्ययन अनुसन्धान एवं जलस्रोत उपयोगको लागि अनुमति प्रदान गर्ने तथा तोकिए बमोजिम नगरेमा अनुमतिपत्र खारेज गर्ने प्रयोजनको लागि एक स्थानीय जलस्रोत समिति रहने छ ।
- (२) स्थानीय जलस्रोत समितिमा देहायका अध्यक्ष र सदस्यहरू रहने छन ।

(क) गाउँपालिका अध्यक्ष	अध्यक्ष
(ख) गाउँपालिका उपाध्यक्ष	सदस्य
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य

(घ) गाउँपालिकाले तोकेको गाउँसभा सदस्यहरु मध्येबाट एकजना	सदस्य
(ङ) प्रशासन शाखाको प्रमुख	सदस्य सचिव

(३) स्थानीय जलस्रोत समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

१४. स्थानीय जलस्रोत समितिको काम कर्तव्य र अधिकार: स्थानीय जलस्रोत समितिको काम कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

- (क) जलस्रोत उपयोग र सर्वेक्षण सम्बन्धी इजाजत पत्र प्रदान गर्न सिफारिस गर्ने,
- (ख) जलस्रोत उपयोग सम्बन्धमा समसामयिक अध्ययन, अनुसन्धान तथा आवश्यक सुझाव संकलन गरी सिस्ने गाउँपालिका समक्ष पेश गर्ने ।
- (ग) जलस्रोत उपयोग सम्बन्धमा कुनै प्रश्न उठेमा वा परम्परा देखि जलस्रोत उपयोग गरेकोमा अन्यथा भएको देखिएमा आवश्यक जाँचबुझ गर्ने गराउने ।
- (घ) खण्ड ग बमोजिम जाँच गर्दा वा गराउँदा तोकिएको तोकिएको शर्त बमोजिम जलस्रोतको उपयोग नभए नगरेको देखिएमा त्यस कार्यमा संलग्न व्यक्ति उपर प्रचलित कानून बमोजिम कारबाही गर्न सम्बन्धित निकायमा सिफारिस गर्ने ।
- (ङ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यहरु गर्ने ।

परिच्छेद-५

सजाय र पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था

- १५. सजाय सम्बन्धी व्यवस्था:** (१) कसैले यस ऐन वा यस ऐन अन्तरगत बनेको नियम उलंघन गर्मा निजलाई स्थानीय जलस्रोत समितिको सिफारिसमा सिस्ने गाउँकार्यपालिकाले पाँच हजार रुपैया सम्म जरिवान गर्न सक्नेछ र त्यस्तो कसुरवाट कसैको हानी नोक्सानी भएको रहेछ भने निजबाट त्यस्तो हानी नोक्सानी वापतको क्षतिपूर्ति भराई दिन सक्नेछ ।
- (२) कसैले यस ऐन बमोजिम अनुमतिपत्र लिनु पर्नेमा सो नलिई वा अनुमतिपत्रमा उल्लेख भएका शर्तहरु जरिवाना गर्न र त्यस्तो काम बन्द गराउन सक्नेछ ।
- (३) यस ऐन बमोजिम विकास गरिएको जलस्रोत वा त्यस्तो जलस्रोतबाट उत्पन्न सेवा कसैले चोरी गर्मा वा दुरुपयोग गरेमा वा अनाधिकार प्रयोग गरेमा गाउँ कार्यपालिकाले निजबाट विगो असूल गरी निजलाई विगो बमोजिम जारिवाना समेत गर्न वा अपराध अनुसन्धानको लागि लेखि पठाउन सक्नेछ ।
- (४) कसैले बदनियतसाथ कुनै खानेपानीको मुहान, बाध, नहर वा जलस्रोतको उपयोग सित सम्बन्धित कुनै संरचना वा त्यस्तो संरचनामा असर पार्ने अन्य कुनै संरचना भत्काएमा, विगारेमा वा कुनै किसिमले हानी नोक्सानी

- पुर्याएमा वा त्यस्तो कुनै काम कुराको लागि दुरुत्साहन दिएमा वा त्यस्तो काम गर्ने उद्योग गरेमा निजबाट हानी नोक्सानीको विगो असुल गरी निजलाई विगो बमोजिम जरिवाना वा दश वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुन सक्नेछ।
१६. अनुसन्धानको लागि लेखि पठाउन सक्ने: जलस्रोतको उपयोगको अनुमति प्रदान गर्ने निकायले यस ऐन बमोजिम आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकारको पालना गर्दा कसैले दफा १५(४) बमोजिमको कसुर गरेको थाहा पाएमा त्यस्तो कसुरका सम्बन्धमा अनुसन्धान गर्नको लागि सम्बन्धित निकायमा लेखि पठाउन सक्नेछ।
१७. मुद्धा सम्बन्धी व्यवस्था: दफा १५ को उपदफा(४) बमोजिमको सजाय हुने कसुर सम्बन्धी व्यवस्था संघिय कानून बमोजिम हुनेछ ।
१८. पुनरावेदन सम्बन्धी व्यवस्था: यस ऐन बमोजिम जलस्रोत उपयोगको अनुमति प्रदान गर्ने अधिकारी वा गाउँकार्यपालिकाबाट कारवाही भएकोमा चित्त नबुझे व्यक्तिले त्यस्तो कारवाहीको निर्णयको जानकारी पाएको मितिले पैंतिस दिन भित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।
१९. सेवा उपभोगका शर्तहरु तोक्न र सेवा शुल्क असुल उपर गर्न पाउने: (१) अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले आफुले विकास गर्को जलस्रोतको उपयोगको सेवा अन्य कसैलाई आपसी शर्तको आधारमा उपलब्ध गराउन वा त्यस्तो सेवा वापत शुल्क असुल उपर गर्न सक्नेछ ।
- (२) सिस्ने गाउँपालिकाले विकास गर्को जलस्रोतको उपयोगको सेवा अन्य कसैलाई उपलब्ध गराए वापतको सेवा शुल्क र अनुमति प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोतको उपयोग गरी अन्य व्यक्तिहरुलाई व्यापारिक प्रयोजनको लागि सेवा उपलब्ध गराए वापत वार्षिक शुल्क तोकिए बमोजिम निर्धारण गरी असुल उपर गर्न सक्नेछ ।
२०. सेवा रोक्न सक्ने: सेवा उपभोग गरे वापत बुझाउनु पर्ने शुल्क नबुझाउने वा त्यस्तो सेवा अनाधिकार रूपले उपयोग गर्नेवा सेवा दुरुपयोग गर्ने वा शर्त विपरित सेवा उपभोग गर्नेको हकमा त्यस्तो सेवा बन्द गर्न सकिनेछ ।
२१. अरुको घर जग्गामा प्रवेश गर्न सक्ने: सिस्ने गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले जलस्रोतको सर्वेक्षण वा उपयोगको सिलसिलामा कसैको घर जग्गामा प्रवेश गर्नु परेमा सिस्ने गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले खटाएको कर्मचारीले सम्बन्धित व्यक्तिलाई पूर्व सुचना दिएर त्यस्तो घर जग्गामा प्रवेश गर्न सकिने छ । त्यसरी प्रवेश गर्दा कुनै हानी नोक्सानी हुन गएमा सिस्ने गाउँपालिका वा अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिले तोकिए बमोजिम क्षतिपूर्ति दिनेछ ।
२२. जलस्रोत संरचनाको सुरक्षा: (१) जलस्रोतको उपयोग सित सम्बन्धित कुनै संरचनाको सुरक्षाको लागि अनुमतिपत्र प्राप्त व्यक्तिको अनुरोधमा वा स्वयं आफ्नो विचारमा त्यस्तो सुरक्षा गर्न आवश्यक ठानेमा सिस्ने गाउँपालिकाले आवश्यक प्रवन्ध गर्न स्थानीय प्रशासनलाई लेखि पठाउन सक्नेछ ।
२३. जलस्रोतलाई प्रदुषित गर्न नहुने: सिस्ने गाउँपालिका भित्रको जलस्रोतको प्रदुषण हुने गरी सकेले पनि कुनै किसिमको फोहोरमैला, औद्योगिक निकास, विष, रसायनिक वा विषालु पदार्थ हाली वा प्रयोग गरी जलस्रोतलाई प्रदुषित गर्न हुदैन ।

२४. वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर पार्न नहुने: सिस्ने गाउँपालिका भित्रको जलस्रोतको उपयोग गर्दा भू-क्षय, बाढी, पहिरो वा यस्तै अरु कारणद्वारा वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल असर नपर्ने गरी गर्नु पर्नेछ ।
२५. इजाजतपत्रको प्रतिलिपि दिने: सकैले इजाजतपत्र हराए वा नासिएको कारणबाट इजाजतपत्रको प्रतिलिपि पाउन निवेदन गरेमा समितिले तोकिए बमोजिमको दस्तुर लिई इजाजतपत्रको प्रतिलिपि दिनुपर्नेछ ।
२६. अधिकार प्रत्यायोजन: ऐन बमोजिम सिस्ने गाउँपालिका, गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालयलाई प्राप्त अधिकार मध्ये केही अधिकार सिस्ने गाउँपालिका, गाउँकार्यपालिकाको कार्यालयले तोकिएको अधिकारीलाई तोकिएको अवधिसम्मको लागि प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।
२७. प्रचलित कानून बमोजिम हुने: यस ऐनमा लेखिए जति यसै ऐन बमोजिम र अरुमा प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।
२८. नियम बनाउने अधिकार: यस ऐनको उद्देश्य पूर्तिको लागि सिस्ने गाउँकार्यपालिकाले आवश्यक नियमहरू बनाउन सक्नेछ ।